

תשרי התש"ע

בס"ד

"האדם והעולם" לפרשת בראשית

ו	ותחסרהו מעט מא-להים	ו	העולם הטוב
ז	תמשילהו במעשי ידיך	ז	1. בראשית א' א'
ח	צנה ואלפים פלם	ח	"בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ."
ט	צפור שמים ודגי הים	ט	2. בראשית א' ד'
			"וירא אלוהים את האור כי טוב"
			3. בראשית א' ל"א
			"וירא אלוהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"

10. זוהר חדש דף ה"א

למה נברא אדם בצלם א-לוהים, שנאמר 'ויברא א-לוהים את האדם בצלמו' משל למלך שהיה מושל על המדינה, והיה בונה בירניות ותיקונין לעיר, וכל בני העיר משתעבדין תחתיו. יום אחד קרא לכל בני העיר ומינה עליהם שר אחד שלו. אמר: עד כאן הייתי טורח בכל צורכי העיר ולעשות מגדלים ובירניות, מכאן ואילך הרי זה [השר] כמוני.

בעניין זה נאמר באדם: 'ויברא א-לוהים את האדם בצלמו' ואמר לו: ראה, בניתי כל העיר וכל אשר בה, וכאשר הייתי מושל עליה ובונה אותה ככל חפצני, כך אתה תבנה ותעשה מלאכת העולם. מכאן ואילך יהיה הכול מסור בידך, וכולם יהיו משועבדים תחתיד ויראים ממך כאשר היו יראים ממני... ועל כן בצלם א-לוהים עשה אותו. 'ויברא א-לוהים את האדם בצלמו' - לעשות כל צורכי העולם ותיקוניו כאשר הוא עשה בתחילה.

11. הרס"ג בפירושו לפסוק כו

"בצלמנו כדמותנו - שליט".

12. בראשית א' כח

"ויברך אתם א-לוהים ויאמר להם א-לוהים..."

היחס בין האדם והעולם:

13. דעת רס"ג על מטרת העולם

כאשר אנו רואים את הברואים מרובים, אין אנו צריכים להיות נבוכים במטרה בהם מה היא... וכאשר חקרנו בעניין זה מצאנו כי המטרה היא האדם.

ואף בתחילת התורה פירט כל הנבראים למיניהם, וכאשר סיים אותם אמר: 'נעשה אדם'. כמי שבונה ארמון ופורש בו מצעות וקורע בו חלונות, ואחר כך מכניס בעליו לתוכו.

הודיענו א-לוהינו על ידי נביאיו שהוא שם יתרון לאדם על כל ברואיו באמרו 'ורדו בדגת הים ובעוף השמים' וכמו שאמר במזמור (תהילים ח') 'ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ' עד סופו.

ידעתי כי יתרון האדם איננו דמיון שעלה בדעתנו, ולא נטייה שנטינו לו מתוך משוא פנים, ולא אנוכיות הביאתנו לכך וגאווה ועזות שאנו טוענים בכך לעצמנו, אלא אמת נכון וצדק ברור. ולאכיבו החכם [=ה'] בדבר זה אלא מפני שעשאו נושא מצוותיו ואזהרותיו.

14. מסכת סנהדרין לח ע"א

תנו רבנן: אדם נברא בערב שבת, ומפני מה? ... שאם תזוח דעתו עליו אומר לו: יתוש קדמך במעשה בראשית...

דבר אחר: כדי שייכנס לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין [=ארמון] ושכללן והתקין סעודה ואחר כך הכניס אורחין.

האדם הרע

4. בראשית א', כ"ו – כ"ח

וַיֹּאמֶר אֱ-לוֹהִים: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוֹתֵנוּ, וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל הָאָרֶץ.

ויברא א-לוהים את האדם בצלמו

בצלם א-לוהים ברא אתו

זכר ונקבה ברא אתם.

וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱ-לוֹהִים, וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱ-לוֹהִים - פְּרוּ ורְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשֶׁהָ, וְרָדוּ בְּדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּי הַרְמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ.

5. בראשית ו' ה-ו

וַיִּרְא ה' כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֶצֶר מַחְשְׁבֹת לְבוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וַיִּנְחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל-לְבוֹ.

הגדרת 'טוב'

6. בראשית א' ו-ח

וַיֹּאמֶר אֱ-לוֹהִים: יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם. וַיַּעַשׂ אֱ-לוֹהִים אֶת הַרְקִיעַ, וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לַרְקִיעַ, וַיְהִי כֵן. וַיִּקְרָא אֱ-לוֹהִים לַרְקִיעַ שָׁמַיִם, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם שֵׁנִי.

האדם כשליט העולם

7. בראשית א' ב'

(ב) וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְנָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם:

8. מבנה פרשיית הבריאה

יום הבריאה	הדבר הנברא	יום הבריאה	הדבר הנברא
אחד	אור	רביעי	מאורות
שני	שמים	חמישי	ציפורים ודגים
שלישי	אדמה וצמחים	ששי	בעלי חיים אדם

9. מזמור ח' בתהילים

ה מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו.

עבודת מכוער כזה שיהיה חתום בחותם נצחי בעולמו של ה' הטוב לכול ורחמיו על כל מעשיו שאמר 'עולם חסד יבנה'. וביותר שכבר העידה תורה שפעם אחת התאושה האנושות בכללה להתנשא אל מצב המוסר הרם הזה, כפירושים של חז"ל בכתובים המוכיחים שאדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה... רק אחר שבאו בני נח אחר המבול הוא שהותרה להם... ומעתה, האפשר הוא לצייר שתהיה נאבדת לנצח טובה מוסרית רבת ערך, שכבר הייתה במציאות נחלה לאנושות?

שני התיאורים של בריאת האדם ויחסם לבריאה

21. הגרי"ד סולוביצ'יק ז"ל, במסתו 'איש האמונה הבודד'
(האדם בתיאור הראשון נברא "בצלם א-לוהים").

דמיונו של האדם לא-לוהים מתבטא בשאיפתו וביכולתו של האדם להיות יוצר... הכוח הבולט ביותר [שבו נתברך] הוא השכל האנושי המסוגל לעמוד מול העולם החיצוני ולחקור את פעולתו המסובכת... שעה שבירך ה' את האדם הראשון והטיל עליו לכבוש את הטבע, כיוון אותו אל התכונות המעשיות של השכל, אשר באמצעותן יכול הוא להשתלט על הטבע.

האדם השני, בדומה לאדם הראשון, סקרנותו מתעוררת על ידי היקום... אולם בעוד שהיקום מעורר את האדם הראשון לשאוף לכוח ולפיקוח... הרי האדם השני מגיב לקריאת היקום בכך שהוא מזדקק למחווה של הכרה מסוג אחר... הוא מפנה את התעניינותו לעבר שאלות מן הסוג המטפיזי... המטפורה המקראית האומרת על א-לוהים שנפח רוח חיים בתוך האדם, מתייחסת אל התעסקותו של האדם בדבר הא-לוהים, אל חווייתו הא-לוהית האמתית והחיונית, והיא אינה מכוונת לאיזה כשרון א-לוהי הטבוע באדם והמסומל בצלם א-לוהים'.

הא-לוהים ציווה על האדם הראשון להתקדם בהתמדה, ואילו את האדם השני ציווה לסגת. לאדם הראשון הוא אמר לשלוט, למלא את הארץ ולכבוש אותה, ואילו לאדם השני ציווה לשרת. את האדם השני הוא שם בגן עדן 'לעבדה ולשמרה...'. האדם השני נברא מעפר האדמה, משום שהידיעה בדבר מקורו השפל של האדם היא חלק בלתי נפרד מחוויית האנושי שלו. הוא לא שכח מעולם שהוא אינו אלא קומץ של עפר.

אחריותו של האדם לבריאה ולקיומה במקרא

22. בראשית ו', ה

"כי רבה רעת האדם בארץ, וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום"

23. בראשית ז', כא-כג

ויגוע כל בשר הרמש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השרץ על הארץ וכל האדם... וימח את כל היקום אשר על פני הארץ... עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ...

24. בראשית י"ט, כג-כה

וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש... ויהפך את הערים האל ואת כל הככר ואת כל יושבי הערים וצמח האדמה.

25. דברים כ"ט, כב

גפרית ומלח שרפה כל ארצה, לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב, כמהפכת סדם ועמרה...

26. מדרש קהלת רבה על פרק ז' פסוק יג

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשיי, כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי, בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת, אין מי שיתקן אחריך.

15. הרמב"ם - בהקדמתו לפירוש המשנה

כל הנמצאים מתחת גלגל הירח אמנם המוצאו בשביל האדם בלבד. שכל מיני החיות - מהם למזונו, כצאן והבקר וזולתם, ומהם לתועלתו בזולת המזון, כמו החמורים לשאת עליהם מה שלא יוכל לשאת בידו, והסוסים לעבור בהם מרחק גדול בזמן מועט, ומהם מינים שלא נדע להם תועלת, ויש בהם תועלות לאדם, ולא ידען. וכן האילנות, מהם למזונו, ומהם לרפאותו ממחלותיו. וכן העשבים, וככה כל המינים. וכל מה שתמצא מבעלי החיים והצמחים שאין בו תועלת ואינו זן לפי מחשבתך - הרי זה לחולשת מדענו. ואי אפשר לכל עשב וכל עץ וכל מין מבעלי החיים, למן הפיל ועד התולעת, מבלתי היות בו תועלת מה לאדם. וראייתך על זה, שבכל דור ודור נגלית תועלת עשבים ומינים מן האילנות שלא נגלתה לקודמים, ויפיקו מהם תועלות רבות.

16. הרמב"ם במורה הנבוכים

רבות נבוכו מחשבות השלמים בחקירת תכלית המציאות הזו מה היא... ההשקפה הנכונה לדעתי... שאין לסבור בכל הנמצאים שהם בגלל מציאות האדם, אלא יהיו גם שאר כל הנמצאים מטרה לעצמם, לא בגלל דבר אחר... וכאשר תתבונן באותו הספר המכשיר לכל מוכשר אל האמת, ולפיכך נקרא 'תורה', יתבאר לך עניין זה... מתחילת מעשה בראשית עד סופו, והוא, שלא ביאר כלל בשום דבר מהן שהוא בגלל דבר אחר, אלא כל פרט ופרט מפרטי העולם אמר שהוא המציאו, ושהייתה מציאותו בהתאם למטרה, וזהו עניין אמרו 'וירא א-להים כי טוב'... וה'טוב' אצלנו ביטוי למה שתואם את מטרותנו...

17. בראשית רבה (פרשה ט, ד)

רבי חמא ברבי חנינא אמר: משל למלך שבנה פלטיין. ראה אותה וערבה לו. אמר: פלטיין פלטיין, הלוואי תהי מעלת חן לפניי בכל עת, כשם שהעלית חן לפניי בשעה הזו...

רבי יונתן אמר: למלך שהשיא את בתו ועשה לה חופה ובית, וסיידה וכיירה וציירה, וראה אותה וערבה לו. אמר לה: בתי, הלוואי תהא החופה הזאת מעלת חן לפניי בכל עת, כשם שהעלית חן לפניי בשעה הזו.

כך אמר הקב"ה לעולמו: עולמי עולמי, הלוואי תהא מעלה חן לפניי בכל עת כשם שהעלית חן לפניי בשעה הזו.

"פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשך ורדו בדגת הים..."

ובכל חיה..."

18. רמב"ן

על פסוק כו

וטעם 'וירדו' - שימשלו בחזקה בדגים ובעוף ובבהמה ובכל הרמש... ואמר 'ובכל הארץ' - שימשלו בארץ עצמה, לעקור ולנתוץ ולחפור ולחצוב נחושת וברזל.

ולשון רדייה - ממשלת האדון בעבדו.

על פסוק כ"ח

'וכבשוה' - נתן להם כוח וממשלה בארץ לעשות כרצונם בבהמות ובשרצים וכל זוחלי עפר, ולבנות ולעקור נטוע, ומהרריה לחצוב נחושת, וכיוצא בזה.

19. הרמב"ם

אמרו באדם 'ורדו בדגת הים וגו' - אין עניינו שהוא נברא בגלל כך, אלא הודעה על טבעו אשר הטביעו יתעלה בו.

20. הראי"ה קוק זצ"ל בפתח "חזון הצמחונות והשלום"

אין ספק לכל איש משכיל והוגה דעות, שהרדייה האמורה בתורה... איננה מכוונת לרדייה של מושל עריץ, המתעמר בעמו ובעבדיו, רק להפיק חפצו הפרטי ושרירות לבו. חלילה לחוק